

BİBLİYOGRAFYA :

Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ*, I, 39, 169, 192-194; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmî'u'l-tevârih* (nşr. Muhammed Rüşen – Mustafa Müsevî), Tahran 1373 hş., II, 824, 829, 838-848, 869, 883, 949; W. von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat: 1253-1255* (trc. Ergin Ayan), İstanbul 2001, s. 104-107, 111-112; J. de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme: 1245-1247* (trc. Ergin Ayan), Trabzon, ts. (Esen Ofset Matbaacılık), s. 26; *Qara Qorum-City (Mongolia), I: Preliminary Report of the Excavations 2000-2001* (ed. H. R. Roth – U. Erdenebat), Bonn 2002, s. 12-19, 34-41; M. Walther, “Yerleşik Bir Karargâh İçin En Uygun Yer: Orhon Vadisi Coğrafyası ve Karakurum (Harhorin) Çevresi Üstüne Giriş ve Hidrolojik Coğrafya”, *Cengiz Han ve Mirasçıları: Büyük Moğol İmparatorluğu* (ed. Samih Rifat), İstanbul 2006, s. 183-188; Hans-Georg Hüttel, “Karakurum: Tarihsel Bir Bakış”, a.e., s. 189-194; a.mlf., “Karakurum Moğol-Alman Araştırma Heyeti (MDKE)”, a.e., s. 195-197; a.mlf., “Ögedey Han'ın Sarayı: Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Karakurum'daki Kazıları”, a.e., s. 199-208; Christina Franken, “Karakurum Saray Bölgesi Seramik Fınları”, a.e., s. 209-235; U. Erdenebat – E. Pohl, “Başkentin Orta Yerinden: Karakurum'un Merkezinde Bonn Üniversitesi'nin Yürüttüğü Kazılar”, a.e., s. 237-277; W. Barthold – [R. R. Arat], “Kara-Korum”, *IA*, VI, 291-292; W. Barthold – J. A. Boyle, “Karakorum”, *EP* (Ing.), IV, 612-613.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

KARAKULAK

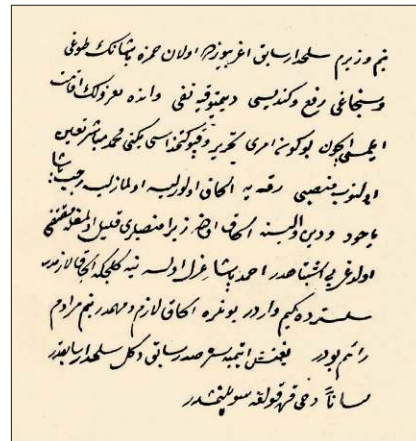
Osmanlı Devleti'nde
haberci olarak kullanılan
görevlilerin unvanı.

Kelime olarak “vaşak” yahut “çakal” anlamına gelen **karakulak** kavramı ile daha ziyade özel ve resmî haberleri götürenlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Bunun bir bakıma “hafiy” anlamında kullanıldığı düşünülebilir. Emir çavuşu da denilen bu görevliler başta sadrazam olmak üzere vezirlerin, defterdarın, yeniçeri ağasının ve bostancıbaşının maiyetinde bulunurlar ve yasakçı, haberci olarak istihdam edilirdi. Sadrazam Daltaban Mustafa Paşa (ö. 1703) gençliğinde Sadrazam Kara İbrahim Paşa'ya intisap etmiş ve bir süre onun karakulağı olmuştur (*Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 397). Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın karakulağı Ahmed Ağa'nın Kandiyeli kuşatması sırasındaki haberleşme ve kalenin teslim alınması işindeki faaliyetleri, fethin Sultan IV. Mehmed'e bildirilmesi esnasındaki görevleriyle aynı karakulağın Kamanıçe Kalesi'nin alınmasıyla sonuçlanan 1672 Lehistan seferinde Leh kralı ile yapılan haberleşmelerdeki hizmetleri, hatta bir süre Lehistan'da rehlin tutulması dönemin tarihi olan Silâhdar Fın-

dıklılı Mehmed Ağa'nın eserinde anlatılır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1683 Viyana seferi esnasında fethedilen kalelerden Ovar'ın (Altenburg) fethi haberini getiren Karakulak Mehmed Ağa'ya hil'at giydirilmişti (*Zeyli Fezleke*, s. 830).

Yeniçeri karakulağının Ağakapısı haremde bir dairesi bulunurdu. Bu görevli ocakla sadrazamlık makamı arasındaki haberleşmeyi sağlama işlerinde istihdam edilirdi. Bostancı Ocağı'nda odabaşından sonra karakulaklar gelir ve bu görevlilerin tamamı bostancıbaşı karakulağının emri altında hizmet ederdi. Bostancıbaşı karakulağı sürekli sadrazamlık dairesinde olur ve sarayla Paşakapısı arasındaki haberleşmeyi temin ederdi. Teşrifat merasimlerinde de görev yapar ve bu vesileyle kendisine hil'at giydirilirdi (*Teşrifât-ı Kadîme*, s. 66). Meselâ şehreminliğe tayin edilen bir kişinin bostancıbaşı karakulağı ile birlikte saraya gidip Dârüssaâde ağasından hil'at giymesi teşrifat kurallarındandı (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 377). Genellikle Bostancı Ocağı'ndaki hiyerarşik silsileye göre bostancı hasekilerinden biri karakulaklığı, karakulak ise bostancılar odabaşılığına yükseltildi (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Tarih*, s. 620). II. Mahmud döneminin güçlü şahsiyeti Hâlet Efendi'nin karakulağı Menemen voyvodalığına tayin edilmişti. Ancak karakulakların da ha ziyade haseki ağası veya başbâki kulu oldukları görülmektedir. Sivas Beylerbeyi Karakulak Mustafa Paşa (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 707), Bostancıbaşı Karakulak Mustafa Ağa ve Silâhşor Karakulak Osman Ağa gibi bazı devlet ricâli bu sıfatla

Karakulak vasıtasıyla ilgililiye ulaştırılmak istenen bir padişah yazısı

anılmaya devam etmiştir (*Subhî Târîhi*, s. 43, 150). İstabl-ı âmire erkânı arasında bir karakulak bulunduğu bilinmekte ve bunun rütbe bakımından saraya ait kaynaklarda kürek çeken hamlacının altında, telhisî ağanın üstünde olduğu anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 508). Menzil atları sürücülerine de karakulak denilirdi. Bunlar ulakların önlerinde giderler, bir yerleşim yerine girerken yüksek sesle ve belli bir makamda bağırıp postanın geldiğini halka duyururlardı.

Sadrazam ile vezir konaklarındaki hizmetliler arasında karakulak adıyla anılan hatırlı bir ağa vardı. Gedikli konumundaki bu ağanın maiyetinde ve emrinde nöbetle yirmi dört saat görev yapan dördü kavas yedi ağa bulunurdu. Bu arada konakta eyerlenmiş halde sekiz at daima hazır durumda karakulak ağanın emrinde bekletilirdi. Karakulak ağa emrindeki görevlilerle İstanbul'un herhangi bir yerinde çıkan yangına da müdahale ederdi. O sırada su taşıma, gerekli yerleri yıktırma işlerini yerine getirir, yangında zarar görenlerin listesini tutardı. Yangın görevlisi olmalarından dolayı bu memurlara “kara haber bekleyen” anlamında karakulak denildiği de nakledilir (Abdülaziz Bey, s. 182-183).

BİBLİYOGRAFYA :

Naîmâ, *Tarih* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, III, 1352; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 193, 397; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 707; Silâhdar Mehmed Ağa, *Zeyli Fezleke* (haz. Nazire Karaçay Türkal, doktora tezi, 2012), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür. yer.; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Tarih-i Râşid ve Zeyli* (haz. Abdülkadir Özcan v.dğr.), İstanbul 2013, I, 140; II, 1012; III, 1435, 1595; *Subhî Târîhi: Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte* (haz. Mesut Aydıner), İstanbul 2007, s. 43, 150; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/A, s. 16; II/B, s. 75; *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 224; III, *Selim'in Sirkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (haz. V. Sema Arıkan), Ankara 1993, s. 11, 73, 229; *Teşrifât-ı Kadîme*, s. 7, 8, 52, 66, 67, 96, 101; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Tarih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 139, 561, 620, 632, 633; a.mlf., *Üss-i Zafer* (haz. Mehmet Arslan), İstanbul 2005, s. 164; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 392; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 377, 479-480, 508; *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri* (haz. Şamil Mutlu), İstanbul 1994, s. 58, 73; Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri* (haz. Kâzım Arısan – Duygu Arısan Günay), İstanbul 2002, s. 171, 182-183; Murat Yıldız, *Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına: Bostancı Ocağı*, İstanbul 2011, s. 218.

ABDÜLKADİR ÖZCAN